

УДК: 37.013.44:327.39(475)

Павловська Вікторія,
*аспірантка Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне*

ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНУ СИСТЕМУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДОБИ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ЄС

У статті аналізується стан політики гендерної рівності в Європейському Союзі і особливості впровадження гендерного підходу в систему освіти та виховання Республіки Польща на етапі інтеграції в Європейський Союз.

Ключові слова: *гендерний підхід в освіті, гендерна рівність, система освіти та виховання.*

Pavlovska V. Gender mainstreaming in education and educational system of the Republic of Poland's transformation period in the EU

The article deals with the analysis of the gender equality policy in the European Union. It also considers the peculiarities of gender approach introduction into the educational system of the Republic of Poland within the European Union integration process.

Keywords: *gender approach in education, gender equality, system of education and upbringing.*

Постановка проблеми. Останніми роками у Європейському Союзі політика гендерної рівності, як у цілому, так і у сфері освіти, стала одним із пріоритетних напрямів розвитку. Без сумніву, сучасне суспільство не може бути повною мірою демократичним, якщо в ньому зберігаються будь-які форми дискримінації, в тому числі й гендерної.

Актуальність статті полягає в тому, що гендерна педагогіка, гендерний підхід в освіті залишаються одними з найменш опрацьованими як у вітчизняних, так і у зарубіжних дослідженнях, а вивчення зарубіжного педагогічного досвіду впровадження гендерного підходу до освіти й виховання сприятиме його адаптації до умов суспільного життя в Україні.

Загальний аналіз досліджень з проблеми. Проблема гендерного підходу в педагогіці перебувала в полі зору багатьох провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, Л. А. Булатова, Є. В. Васильєва, В. Вдовюк, І. А. Жеребкіна, О. В. Кікінежді, І. В. Костікова, В. П. Кравець, О. Б. Петренко, В. І. Чумаков, Л. В. Штильова, О. А. Ярська-Смірнова зробили значний внесок у теорію гендерної освіти та виховання.

Водночас особливості становлення і розвитку освіти й виховання у Республіці Польща вивчали А. В. Василюк, А. В. Макарова, О. В. Гузеєва, М. Е. Чесноховський, Н. О. Долгова, І. М. Ковчина, О. І. Копанська, О. А. Бочарова, С. В. Бочаров, В. Р. Пасічник, А. К. Савіна.

Але сьогодні нами не віднайдено досліджень гендерних підходів до освіти й виховання у Республіці Польща впродовж останніх двадцяти років.

Тому **метою статті** є аналіз стану політики гендерної рівності в Європейському Союзі та особливостей впровадження гендерного підходу в систему освіти сучасної Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У правовому полі Європейського Союзу існує поняття *комплексного гендерного підходу (gender mainstreaming)*, який був затверджений у Декларації Комітету міністрів з питань рівності між жінками та чоловіками [7]. Декларація приписує державам – членам ЄС здійснювати політику гендерної рівності. До того ж, визначаються концептуальні межі та методологія, відбувається ознайомлення з позитивним досвідом. Країнам-членам та країнам-кандидатам ЄС рекомендуються конкретні заходи щодо утвердження реальної гендерної рівності в різноманітних сферах життя: рівноправну участь у політичному, економічному, соціальному та культурному житті, захист індивідуальних прав на гендерне самовизначення, доступ до всіх рівнів освіти, в тому числі свобода вибору форми освіти та типу професійної підготовки, дотримання прав та обов'язків батьків стосовно дітей, запобігання насиллю в сім'ї, рівний доступ до всіх професій та інформацій.

Гендерний підхід передбачає, що зміни в суспільстві будуть ефективними, позитивними та стабілізуючими в розвитку суспіль-

ства. Така політика є економічно та соціально необхідною. Гендерна політика сприяє встановленню нових взаємин між чоловіками та жінками на платформі демократичних цінностей, рівності, гідності та значущості кожного члена суспільства.

У 2007 р. було створено Європейський інститут гендерної рівності, бюджет якого до 2013 р. становить 50 млн. євро [4]. Він є структурно незалежним, має власне правління та корпус радників, що обираються на п'ять років. Цей інститут працює над розробкою спеціальних методологічних інструментів впровадження гендерного підходу в політику всіх країн ЄС. А саме: плануються різні освітні заходи, спрямовані на подолання негативних гендерних стереотипів, вільне становлення гендерної ідентичності особистості. В цьому процесі основну роль відіграють система освіти, медіа, мистецтво, культура та наука.

Окрім власне законодавчої бази ЄС, у практичній політиці керівні органи Євросоюзу звертаються до документів ООН. Зокрема, 2 вересня 2000 р. На Саміті тисячоліття Генеральною Асамблеєю ООН були визначені “Цілі Тисячоліття”. Другою у переліку цілей є “Ціль в сфері освіти”: забезпечити доступ до якісної освіти впродовж життя через підвищення рівня охоплення освітою та рівня якості освіти. Наступною (третьою) є “Ціль забезпечення гендерної рівності”. Невипадково “Цілі Тисячоліття” щодо освіти та гендерної рівності стоять у такій близькості та послідовності. Адже забезпечення гендерної рівності неможливе без належних освітніх заходів [10].

Свою чергою, Республіка Польща на шляху до членства ЄС за короткий час зуміла досягти значних успіхів. У межах Програми розвитку ООН (ПРООН) був розроблений *індекс розвитку людського потенціалу* як інтегральний показник, що виводиться щорічно для порівняння та виміру рівня життя, грамотності та довголіття. Він є стандартним інструментом для порівняння рівня життя різних країн та публікується щорічно в звітах про розвиток людського потенціалу з 1990 року. Згідно з даними Звіту ПРООН 2011 року Польща посідає 39 місце у списку країн з дуже високим рівнем людського розвитку. Її коефіцієнт становить 0,813. Середня тривалість навчання в роках – 10, очікувана тривалість навчання – 15,3. При

цьому спостерігається позитивна динаміка. Порівняємо, у 2000 році Польща мала коефіцієнт лише 0,770 [8].

У 2010 році були введенні три нові індикатори, в тому числі Індекс гендерної нерівності (ІГН). Він містить відсоткову долю населення від 25 років (окремо чоловіки та жінки), що мають, як мінімум, середню освіту. Республіка Польща має індекс 0,164 та займає 25 місце в рейтингу. Відповідно, відсоток жінок, що мають, як мінімум, середню освіту, становить 79,7%, чоловіків – 83,9%. Для порівняння, у Швеції (перше місце в рейтингу) коефіцієнт становить 0,049; відповідно, відсотки 91,3% та 92,8%. Загалом рівень грамотності дорослого населення Польщі (від 15 років) становить 99,5% [6].

Аналізуючи процеси впровадження принципу гендерної рівності у Республіці Польща в 90-ті роки, окремі вчені вказують на неоднозначність змін у гендерній політиці держави. Після падіння тоталітарного комуністичного режиму наприкінці 80-х років, критично оцінюючи минуле, більшість поляків хотіли повернення традиційних цінностей, вважали за необхідне підвищити роль жінки в родині, нарікаючи на вимушеність жінок думати про заробітки поза домом, що негативно впливало на сім'ю. Це призвело до зростання традиціоналізму в суспільному дискурсі на початку реформ та ускладнення впровадження гендерного принципу в реальні практики польського суспільства [5].

Згідно зі статистичними даними, 94% поляків є католиками за віросповіданням, 79% дорослих поляків визнають себе глибоко релігійними. Католицизм виступає одним із основних елементів національної самовизначеності поляків. Ідеологічні підстави позиції католицької церкви з гендерної проблематики відбивають “Документи II Ватиканського собору” [2].

Водночас мають місце спроби польських жінок, що вирости і соціально сформувалися у 1990-ті роки, комбінувати традиційні та модерністські стратегії як наслідок двох процесів, що проходили в той час у польському суспільстві, а саме – модернізація, що пов'язана з демократизацією, адаптацією в ЄС, та реставрація традиційних цінностей, підвищення ролі жінки в родині при посиленні впливу релігії, а саме – Римської католицької церкви на політичні та суспільні процеси сучасної Польщі.

Отже, початок трансформації відзначався двома напрямками гендерної політики: традиційним, що визначав націоналістичні особливості процесу, та егалітарним, що притаманний демократичним принципам рівності. Прихильниками традиційного підходу були праві партії, націоналістичні партії, церкви. Щодо утвердження егалітарного напрямку найбільша надія покладалася на позицію лівих партій та жіночий рух.

Основні принципи гендерної рівності закладені в Конституції Республіки Польща 2003 року. Так, стаття 32 Конституції проголошує рівні права жінок і чоловіків та недопущення дискримінації в політичній, суспільній або економічній сферах. Стаття 33 стверджує, що жінка й чоловік у Республіці Польща мають рівні права в житті сімейному, політичному, суспільному та господарському [9].

Водночас, у країні пропонується розробка та прийняття довготривалої гендерної політики: низки законодавчих актів, спрямованих на забезпечення рівності статей. Наголошується, що негативно на ситуацію впливає нестабільність урядів, які не враховують гендерних напрацювань попередників. Вказується також на важливість стабільного моніторингу проблеми та широкого обнародування їх результатів, адже важливими чинниками гендерних змін є цілеспрямоване формування громадської думки.

У державній промові про довгострокову стратегію модернізації країни, підготовленої Комітетом прогнозів “Польща в XXI столітті” при Президії Польської академії наук, заявлено, що найвищим пріоритетом на найближчі 15 років має бути використання інтелектуального потенціалу Польщі та людських ресурсів для пришвидшення та модернізації суспільно-економічних процесів. Проголошувалася стратегія наступу освіти, за досягнення в 2010 році європейських освітніх стандартів [11].

Сучасна система освіти Республіки Польща зазнала суттєвих змін, і найпотужнішим двигуном реформ стала європейська інтеграція. Метою реформування була не лише модернізація змісту системи освіти, але й зміна філософії навчання та виховання, покращення професійної культури викладання в навчальних закладах.

Умовно можна виокремити два етапи в реформуванні системи освіти Польщі: перший – 1989-1997 роки та другий – із 1997 року

(прихід до влади правоцентристської коаліції “Виборча акція – Солідарність” та центристсько-ліберальної партії “Унія Свободи”) до 2007 року.

Найголовнішими документами, які окреслювали основні напрями реформування освіти у Польщі, були: Закон “Про систему освіти”, прийнятий Сеймом Республіки Польща в 1991 р. та “Головні напрями у вдосконаленні системи освіти в Польщі” (1994 р.). З 1 вересня 1999 року в Польщі була прийнята нова система народної освіти, яка передбачала зміни практично в усіх сферах функціонування – включаючи зміни шкільної структури, реформи освітніх програм та оцінювання, шкільної адміністрації та фінансування. А з 1 вересня 2009 року розпочалась наступна реформа введення нової Програмної основи загальної освіти, яка визначає державний стандарт для всіх навчальних закладів і формує єдиний педагогічний освітній простір [3].

Одним із шляхів реалізації реформ було запровадження гендерного підходу в процес навчання та виховання. Інтеграція гендерного підходу в педагогічний простір передбачала забезпечення рівного доступу обох статей до якісної освіти, усунення формальних та неформальних бар’єрів на шляху до гендерної рівності. Відповідно до парадигми компетентності у процесі оновлення світових та європейських систем освіти спрямовувала педагогів сучасної Польщі на впровадження у педагогічну практику егалітарного підходу до розвитку особистості. Гендерна методологічна орієнтація передбачала розвиток гендерної чутливості у педагога. Гендерний підхід у системі навчання Республіки Польща доби трансформації в ЄС дав змогу подолати сталі негативні гендерні стереотипи, допоміг розробити сукупність підходів, спрямованих на те, щоб допомогти дітям легко пройти процес соціалізації та гендерної ідентифікації.

Гендерна парадигма в системі сучасної Польщі передбачає впровадження гендерної складової як системоутворюючої в організацію творчо-розвивального середовища на всіх рівнях освітньої системи (дошкільної, середньої, вищої та післядипломної); підвищення гендерної культури населення через систему психолого-педагогічного всеобучу; створення системи дистанційної освіти з метою поширення гендерних ідей у спільному полікультурному та інформаційному

просторі; участь у інформаційних кампаніях щодо запобігання та системної протидії гендерному насильству [1].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, на основі аналізу вітчизняних та польських джерел можна дійти висновку, що виведення системи освіти Республіки Польщі на загальноєвропейський рівень, гуманізація і демократизація навчально-виховного процесу, впровадження нових педагогічних технологій, пошук найбільш оптимальних концептуальних підходів забезпечили успішне реформування освіти.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що політика гендерної рівності в Європейському Союзі в цілому та в Польщі зокрема є одним із пріоритетних напрямів розвитку системи освіти. Впровадження гендерного підходу відіграє значну роль у сучасній освітньо-виховній парадигмі Республіки Польща. Перспективою подальших досліджень є вивчення польського досвіду та виявлення проблемних питань при застосуванні гендерного підходу в педагогіці.

Список використаної літератури:

1. Андрушкевич Ф. Польський “освітній прорив” та його значення для українських освітніх інновацій / Ф. Андрушкевич // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 103–108.
2. Документи II Ватиканського Собора [пер. А. Коваль]. – [3-е изд.]. – М. : Paoline, 2004. – 710 с.
3. Мареш Т. Система образования в современной Польше / Т. Мареш // Проблемы современного образования. – 2011. – № 5. – С. 38–45.
4. Commission to tackle gender inequality with new roadmap and €50 million gender institute : Report, Bruss., 3 March 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/263&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
5. Fuszara M. New gender relations in Poland in the 1990 // *Reproducing Gender : Politics, Publics and Everyday Life*, eds. Gal S., Kligman G. – Princeton : Princeton University Press, 2000. – P. 259–285.
6. Gender Inequality Index and Related Indicators / Human Development Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Table4.pdf.
7. Gender Mainstreaming : Report of the Economic and Social Council for 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/GMS.PDF>.

8. Human Development Index and Its Components / Human Development Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Table1.pdf.

9. Konstytucja Rzeczypospolitej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.

10. Millennium Development Goals / United Nations Development Programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org/mdg/basics.shtml>.

11. Polska w obliczuw spolczesnych wyzwan edukacyjnych Komitet Prognoz / Polska XX Wieku W Opiniach Spoleczenstwa. – Warszawa : OБОР, 1999. – 17 с.